

28.09.2026

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA O’YINGA ASOSLANGAN TA’LIMNING PEDAGOGIK SHAROITLARI VA IMKONIYATLARI

Hasanova Irodaxon Najmiddin qizi

*University of Business and Science Maktabgacha-boshlang‘ich ta’lim va sport faoliyati
kafedrası o‘qituvchisi*

Irodahasanova168@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23256378>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash jarayonida o‘yinga asoslangan ta’limdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Maktabga tayyorgarlik tushunchasi bolaning faqat o‘qish, yozish va hisoblashga oid boshlang‘ich bilimlarni egallashi bilan chegaralanmasligi, balki uning kognitiv, ijtimoiy-emotsional, kommunikativ, jismoniy va shaxsiy rivojlanishini ham qamrab olishi asoslangan..

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, maktabga tayyorgarlik, o‘yinga asoslangan ta’lim, didaktik o‘yin, syujetli-rolli o‘yin, kognitiv rivojlanish, maktabga tayyorlov, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, maktabga tayyorgarlik kompetensiyalari.

Abstract. This article provides a scientific and theoretical analysis of the pedagogical potential of play-based learning in preparing preschool-aged children for school education. It substantiates the view that school readiness should not be limited to the acquisition of basic knowledge and skills in reading, writing, and numeracy, but should also encompass children’s cognitive, social-emotional, communicative, physical, and personal development.

Keywords: preschool education, school readiness, play-based learning, didactic game, role-playing game, cognitive development, school preparation, communicative competence, social-emotional development, school readiness competencies.

Аннотация. В данной статье в научно-теоретическом аспекте проанализирован педагогический потенциал использования игрового обучения в процессе подготовки детей дошкольного возраста к школьному образованию. Обосновано, что готовность ребенка к школе не должна ограничиваться только усвоением первоначальных знаний и навыков в области чтения, письма и счета, а должна также охватывать его когнитивное, социально-эмоциональное, коммуникативное, физическое и личностное развитие.

Ключевые слова: дошкольное образование, готовность к школе, игровое обучение, дидактическая игра, сюжетно-ролевая игра, когнитивное развитие, подготовка к школе, коммуникативная компетентность, социально-эмоциональное развитие, компетенции готовности к школе.

KIRISH

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bolani maktab ta’limiga har tomonlama tayyorlash, unda kelgusidagi o‘quv faoliyati uchun zarur bo‘lgan intellektual, ijtimoiy, kommunikativ, jismoniy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Maktabga tayyorgarlik masalasi zamonaviy pedagogikada bolaning ma’lum miqdordagi bilimlarni o‘zlashtirishi bilan emas, balki uning yangi ijtimoiy muhitga moslashishi, o‘quv faoliyatiga psixologik jihatdan tayyorligi, topshiriqni tinglash va bajarish, o‘z xatti-harakatini boshqarish, tengdoshlari bilan hamkorlik qilish hamda muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila olish imkoniyatlari bilan bog‘liq holda qaralmoqda.

O‘zbekistonda ham maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishning yangi bosqichida bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. 2026-yil 5-fevraldagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-19-son “Maktabgacha ta’lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida maktabgacha yoshdagi

28.09.2026

bolalarning rivojlanishi va ta’limiga oid talablarni takomillashtirish, “Ilk qadam” o‘quv dasturini keng joriy etish hamda o‘yinga asoslangan ta’limni rivojlantirish bo‘yicha vazifalar belgilangan. Mazkur hujjatda bolalarni o‘yinga yo‘naltirilgan ta’lim asosida tarbiyalash, maktabga tayyorlov bosqichini takomillashtirish va pedagoglarning o‘yinga asoslangan ta’lim faoliyatini tashkil etish bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga e’tibor qaratilgan. Bu esa o‘yinga asoslangan ta’limni maktabga tayyorlash jarayonining muhim pedagogik vositasi sifatida ilmiy jihatdan tadqiq etishni taqozo etadi.

MUAMMONING O‘RGANILGANLIK DARAJASI

Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida o‘yinining o‘rni uzoq yillardan buyon pedagogika va psixologiyaning muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri bo‘lib kelmoqda. O‘yin bolaning atrof-muhitni anglash, kattalar va tengdoshlari bilan munosabatga kirishish, ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish, nutqiy muloqot qilish va mustaqil faoliyat yuritishida muhim vosita hisoblanadi. Zamonaviy xalqaro tadqiqotlar ham o‘yinga asoslangan ta’limning maktabgacha yoshdagi bolalar rivojiga kompleks ta’sirini ko‘rsatmoqda. 2026-yilda Early Childhood Education Journal jurnalida chop etilgan keng qamrovli sharhda 2015–2023-yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlar tahlil qilinib, o‘yinga asoslangan ta’limning kognitiv, akademik va ijtimoiy-emotsional rivojlanish bilan bog‘liqligi ko‘rsatilgan. Tadqiqotda 1811 ta maqoladan 51 tasi belgilangan mezonlar asosida tahlil qilingan. NAEYC tomonidan ishlab chiqilgan rivojlanishga mos amaliyot konsepsiyasida ham bolalarning optimal rivojlanishini ta’minlashda o‘yinga asoslangan, qiziqarli va faol o‘rganish yondashuvi muhimligi ta’kidlangan. Ushbu yondashuv bolaning individual xususiyatlari, rivojlanish darajasi, madaniy va lingvistik tajribalarini hisobga olishni nazarda tutadi.

UNICEFning 2024-yilgi global hisobotida esa o‘yin orqali o‘rganish bolalarning kognitiv, ijtimoiy, emotsional, jismoniy va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etilgan. Hisobotda samarali o‘yinga asoslangan ta’limning quvonchli, mazmunli, faol, takroriy tajribaga asoslangan va ijtimoiy xususiyatlari alohida ko‘rsatilgan. Shu nuqtai nazardan, o‘yinni shunchaki bolaning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish vositasi sifatida emas, balki aniq pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyasi sifatida qarash muhimdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani tayyorlashda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish, ilmiy-nazariy manbalarni umimlashtirish, me’yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan va rivojlantiruvchi ta’lim yondashuvlari tashkil etadi.

Maqolaning asosiy ilmiy g‘oyasi shundan iboratki, maktabga tayyorlov jarayonida o‘yin faoliyati ta’lim mazmunini bolaning yosh va individual imkoniyatlariga moslashtiruvchi hamda uni faol o‘rganuvchiga aylantiruvchi pedagogik mexanizm sifatida tashkil etilishi lozim.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1. O‘yinga asoslangan ta’limning pedagogik mohiyati

O‘yinga asoslangan ta’lim — bolaning tabiiy qiziqishi va faoliyatini ta’limiy maqsadlar bilan uyg‘unlashtirishga asoslangan pedagogik yondashuvdir. Bunda pedagog bolaning o‘yin faoliyatini cheklamaydi, aksincha, uni ma’lum rivojlantiruvchi maqsadga yo‘naltiradi.

An’anaviy yondashuvda bolaga tayyor bilimni berish ustuvor bo‘lishi mumkin. O‘yinga asoslangan ta’limda esa bola bilimni amaliy faoliyat, izlanish, kuzatish, taqqoslash, savol berish va tajriba orqali egallaydi. Shu sababli maktabga tayyorlov guruhlarida o‘yin quyidagi vazifalarni bajarishi mumkin:

- bolaning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshirish;
- diqqat va xotirani rivojlantirish;
- tafakkur va tasavvurni faollashtirish;
- nutqiy va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish;
- mustaqil qaror qabul qilishni shakllantirish;
- muammoli vaziyatlarni hal qilishga o‘rgatish;

28.09.2026

o‘z xatti-harakatini boshqarishga yordam berish;
tengdoshlari bilan hamkorlik qilish ko‘nikmasini rivojlantirish;
maktab muhitiga psixologik moslashuvni yengillashtirish.

O‘zbekiston amaliyotida ham o‘yin maktabgacha ta’limdagi asosiy faoliyat shakllaridan biri sifatida e’tirof etilgan. Amaldagi me’yoriy hujjatlarda maktabgacha ta’lim tashkilotidagi ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy shakli o‘yin ekani belgilangan.

2. O‘yin orqali kognitiv tayyorgarlikni shakllantirish

Bolaning maktabga tayyorgarligida kognitiv rivojlanish alohida ahamiyatga ega. Kognitiv tayyorgarlik bolaning predmet va hodisalarni kuzatishi, taqqoslashi, guruhlashi, umumlashtirishi, sabab-oqibat munosabatlarini anglash va oddiy muammoli vaziyatlarni hal qila olishida namoyon bo‘ladi. Masalan, “Ortiqchasini top”, “Qaysi biri o‘zgardi?”, “Ketma-ketlikni davom ettir”, “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Sirli quti” kabi o‘yinlar orqali bolalarda mantiqiy tafakkur, diqqat, xotira va kuzatuvchanlikni rivojlantirish mumkin. Bunda o‘yinning asosiy afzalligi shundaki, bola topshiriqni majburiyat sifatida emas, qiziqarli faoliyat sifatida qabul qiladi. 2026-yilgi ilmiy sharhda o‘yinga asoslangan ta’lim bo‘yicha tadqiqotlarning kognitiv va akademik natijalar bilan bog‘liqligi qayd etilgan. Shuningdek, sifat tadqiqotlari o‘yin orqali mustaqillik va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalarining rivojlanishini ko‘rsatgan.

3. Syujetli-rolli o‘yinlarning maktabga tayyorgarlikdagi imkoniyatlari

Syujetli-rolli o‘yinlar bolani kelajakdagi ijtimoiy rollarga tayyorlashda katta pedagogik imkoniyatlarga ega. “Men o‘qituvchiman”, “Maktab”, “Kutubxona”, “Do‘kon”, “Shifokor”, “Mehmon kutamiz” kabi o‘yinlarda bola ma’lum ijtimoiy vazifani bajaradi, boshqalar bilan muloqotga kirishadi, kelishilgan qoidalarga rioya qiladi va o‘z xatti-harakatini boshqaradi.

4. Didaktik o‘yinlar orqali boshlang‘ich akademik tayyorgarlik

Maktabga tayyorgarlikda savodga, matematik tasavvurlarga va atrof-muhit haqidagi bilimlarga oid boshlang‘ich kompetensiyalar ham muhimdir. Biroq mazkur bilimlarni berishda bolaning yosh xususiyatlari hisobga olinishi lozim.

Didaktik o‘yinlardan foydalanish orqali:

savodga tayyorgarlikda — tovushlarni farqlash, so‘z boyligini kengaytirish, gap tuzish, hikoya qilish; matematik tayyorgarlikda — sanash, taqqoslash, guruhlash, shakl va kattalikni farqlash; bilish faoliyatida — kuzatish, tahlil qilish, sabab-oqibatni aniqlash; nutqiy rivojlanishda — savollarga javob berish, dialogga kirishish va o‘z fikrini izchil bayon qilish ko‘nikmalarini shakllantirish mumkin.

Shu bilan birga, maktabga tayyorlashni faqat akademik ko‘nikmalarni rivojlantirishga qisqartirish to‘g‘ri emas. Maktabga tayyor bola topshiriqni bajarish bilan birga, o‘qituvchini tinglay olishi, tengdoshlari bilan muloqot qilishi, mustaqil harakat qilishi va o‘z hissiyotlarini boshqara olishi kerak.

5. Harakatli o‘yinlarning maktabga tayyorgarlikdagi o‘rni

Maktabga tayyorgarlik faqat aqliy rivojlanish bilan bog‘liq emas. Bolaning jismoniy rivojlanishi ham uning kelajakdagi ta’lim faoliyatiga ta’sir ko‘rsatadi.

Harakatli o‘yinlar orqali bolalarda:

chaqqonlik; muvozanat; koordinatsiya; tezkor reaksiya; fazoviy mo‘ljallash; qoidalarga rioya qilish; jamoada harakat qilish kabi sifatlar rivojlanadi. Ayniqsa, qoidali harakatli o‘yinlar bolaning irodaviy va ijtimoiy sifatlarini shakllantirishda muhimdir.

6. O‘yinga asoslangan ta’limda pedagogning roli

O‘yinga asoslangan ta’lim pedagogning faoliyatini kamaytirmaydi, aksincha, undan yuqori darajadagi metodik mahoratni talab qiladi.

Pedagog- o‘yin maqsadini aniq belgilashi;

bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi; o‘yin uchun mos muhit yaratishi; zarur didaktik materiallarni tanlashi; bolaga mustaqil tanlov imkoniyatini berishi; o‘yin jarayoniga ehtiyotkorlik bilan yo‘naltiruvchi savollar kiritishi; bolalarning faoliyatini kuzatishi; natijalarni baholashdan ko‘ra rivojlanish dinamikasini aniqlashi lozim.

Shunday qilib, pedagog o‘yinda “asosiy ijrochi” emas, balki o‘quv jarayonini loyihalashtiruvchi va bolaning faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa va tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘yinga asoslangan ta’lim maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashning samarali pedagogik vositalaridan biridir. O‘yin jarayonida bola nafaqat ma’lum bilimlarni egallaydi, balki bilimni qo‘llash, muloqot qilish, mustaqil qaror qabul qilish, muammoni hal etish, qoidalarga rioya qilish va o‘z xatti-harakatini boshqarish kabi maktab ta’limi uchun muhim bo‘lgan kompetensiyalarni rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-fevraldagi PF-19-son “Maktabgacha ta’lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. – Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, LexUZ.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni, 2019-yil 16-dekabr. – LexUZ.
3. I.N.Hasanova Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xalqaro tajribalar: qiyosiy va tahliliy yondashuv nomli maqola 2026. <https://doi.org/10.70728/conf.edu.v3.i3.031>
4. I.N.Hasanova, M.A.Mamataliyeva “Bolalarning ijtimoiy maslashuvi” nomli. – Namangan: "Sunrise-pro" nashriyoti, 2026.
5. Ziyonet. Uz
6. Kutbxona.ubsu.uz